

Resp. Dist. antec.: Ut homo possit appetitu elicitio *formaliter* tendere in beatitudinem perfectam, seu ita ut beatitudo ipsa sit obiectum appetitus elicitio, debet prius cognoscere beatitudinem, *conc.*, ut possit tendere in beatitudinem mere *interpretative, nego.* Ut habeatur eiusmodi tendentia interpretativa in beatitudinem, sufficit, ut auctor naturae homini indiderit tendentiam innatam in bonum prosequendum, donec voluntas ad perfectam satietatem perveniat. *Contradist. cons.*

Assertio 2. Homo in omnibus suis actionibus honestis interpretative operatur propter finem ultimum determinate sumptum seu Deum.

Prob. Bonum honestum sensu stricto illud est, quod naturae rationali qua tali per se convenit; natura autem est principium motus in finem. Ergo operatio nequit eidem naturae per se convenire, quin natura sua aliquo modo in ultimum finem tendat.

Num vero et quomodo homo finem ultimum formaliter et explicite intendere debeat, quaestio est infra solvenda.

CAPUT II.

DE ACTIBUS HUMANIS PHYSICE CONSIDERATIS SEU DE VOLUNTARIO.

ARTICULUS I.

DE VOLUNTARIO IN GENERE.

(*Arist.*, Eth. I. 3, c. 1. *S. Thom.* I, 2, q. 6. *Walsk.*, De actibus hum. n. 35. *Frins.*, De actibus hum. I, n. 70.)

§ I. NOTIO ET DIVISIO VOLUNTARII GENERATIM.

32. I. Actus humani sunt illi, qui ab homine ponuntur modo sibi specificè proprio, i. e. cum rationis advertentia et libertate. Igitur actus humani pertinent ad actus voluntarios: quapropter ratio *voluntarii* hic explicanda est.

Voluntarium effective est *id, quod procedit a principio intrinseco cum cognitione finis* (formali). Dicitur: 1. a principio intrinseco, i. e. ab appetitu, qui sit in ipso agente; dicitur: 2. cum cognitione finis, quod non tantum est intel-

legendum concomitanter, sed etiam causaliter, ita ut cognitio sit aliquo modo fons et origo voluntarii. Unde distinguitur voluntarium a *volito*. Volitum est id, in quod voluntas fertur, quare a quibusdam voluntarium *obiective*, non effective seu causaliter vocatur. Omne voluntarium est volitum, sed non viceversa.

Distingue *spontaneum, voluntarium, liberum*. *Spontaneum* est quod procedit a principio interno; hinc convenit etiam actibus intellectus, qui antecedunt omnem actum voluntatis, immo omnibus motibus vitalibus. Alii tamen nomen spontanei restringunt ad id, quod procedit a principio interno cum cognitione finis (sive formali sive materiali), et sic convenit solis animantibus; *liberum* est quod a voluntate procedit se ipsam determinante seu absque interna voluntatis determinatione ad unum. (De libertate cf. *Boedder*, Psychol. n. 380; *Frins*, De act. hum. I, n. 93.) Hinc spontaneum latius patet quam voluntarium, voluntarium latius quam liberum.

33. II. *Distinguitur voluntarium pro diversitate modi, quo a voluntate procedit:*

1. *elicitum et imperatum*, prout vel immediate a voluntate tamquam causa efficienti procedit, vel mediate scilicet mediante voluntatis imperio in alias facultates. Actus ipsius voluntatis semper est elicitus; potest tamen aliquo sensu simul esse imperatus, in quantum unus actus voluntatis movet ad alium;

2. *voluntarium perfectum et imperfectum*, prout ex cognitione perfecta vel imperfecta finis et circumstantiarum procedit;

3. *voluntarium in se et voluntarium in alio* (in causa). *Prius* est illud, quod in *se ipso* seu *per se* intenditur et causatur, ut e. g. occisio ab homicida intenta. *Posterius* est illud, quod non est voluntarium *in se*, sed solum *in alio*, quocum tamquam causa conexum est, ut v. g. occisio hominis ex temeraria projectione lapidis in locum, ubi scitur homines transire;

4. *positivum et negativum*, prout a voluntate procedit per actus positionem vel eius omissionem cum advertentia rationis; hinc distingue inter velle non agere et non velle agere. —

Voluntarium *positivum* et *negativum* a veteribus plerumque vocatur *directum* et *indirectum* (*S. Thom.* 1, 2, q. 6, a. 3). Recentiores multi autem hoc nomine designant voluntarium *in se* et *in causa*. Voluntarium *in alio* latius patet quam voluntarium *negativum* (indirectum). Omne enim voluntarium negativum, i. e. id quod sequitur ex omissione, est voluntarium in alio, sed non viceversa;

5. *actuale, virtuale, habituale, interpretativum*. *Actuale* est illud, quod a voluntate actualiter influente pendet; *virtuale*, quod a voluntate pendet vi actus prius positi et in actionem aliquo modo influere pergentis; *habituale*, quod pendet a voluntate habita et non retractata. Ad voluntarium *virtuale* requiritur, ut homo, dum agit, sit sui compos et humano modo operari possit. Sic v. g. ei, qui distracte baptizat, sed vi prioris voluntatis, baptismus est virtualiter voluntarius; voluntarium *habituale*, prout a virtuali et actuali distinguitur, numquam habetur in actibus internis nostrae propriae voluntatis, sed solum in actibus externis vel effectibus eorum. Sic habitualiter voluntariae esse possunt blasphemiae in ebrietate commissae. Etiam actus alienae voluntatis nobis habitualiter voluntarii esse possunt. *Interpretativum* est idem quod voluntarium *in alio*;

6. *Voluntarium simpliciter et voluntarium secundum quid*. Illud est id, quod voluntas hic et nunc de facto efficaciter vult, licet solum quantum est necessarium ad aliquod malum vitandum. Voluntarium secundum quid est id, quod voluntas hic et nunc non vult, sed vellet, si circumstantiae forent aliae. Voluntarium simpliciter non est confundendum cum voluntario *puro* et *perfecto*, quod fit pleno voluntatis consensu sine admixtione involuntarii. Cum praecedenti distinctione intime cohaeret distinctio involuntarii.

Involuntarium simpliciter est illud, quod de facto voluntas hic et nunc non vult, licet ei ceteroquin placeat. *Involuntarium secundum quid* est, quod voluntas de facto vult, sed quod non vellet in alia suppositione. Coincidit ergo secundum rem (saltem ordinarie) cum voluntario simpliciter;

7. *involuntarium privativum et positivum*. Positive involuntarium est, quod fit voluntate positive repugnante. In-

voluntarium privativum dicit negationem voluntarii in subiecto capaci voluntarii oppositi.

§ 2. DE VOLUNTARIO IN ALIO SPECIATIM CONSIDERATO.

34. 1. Definivimus voluntarium *in alio* id, quod non in se ipso volitum est, sed solum sequitur ut effectus ex alio, quod a voluntate in se appetitur et causatur. Quando ergo aliquid in se ipso est terminus voluntatis sive ut finis sive ut medium, non habetur voluntarium in alio, sed in se.

Quaeritur autem, quandonam effectus ex actione (omissione) nostra sequentes nobis ut voluntarii imputari possint.

2. Agitur tantum de effectibus *malis*. Nam effectus boni solum eatenus ad bonitatem voluntatis conferunt, quatenus in se ipsis positive voliti sunt, ut infra exponetur. His positus respondetur ad quaestionem propositam:

3. Ut effectus ex actione nostra sequens nobis ut voluntarius imputari possit, requiritur:

1) ut adsit facultas (non solum physica, sed etiam moralis) causam (actionem) non *ponendi* aut *positam tollendi*. Si custos aggerum non potuit cohibere aquas, effectus inundationis non possunt ei dici voluntarii neque in se neque in causa;

2) ut effectus aliquo modo, saltem in confuso, fuerit praevius. Nihil enim est volitum, quin sit praecognitum. Potest autem effectus praevideri, vel quia per se et natura sua ex actione nostra sequitur, vel quia ex experientia sive certo sive probabiliter secutus praescitur;

3) effectus *ex omissione* sequens non potest nobis dici voluntarius, nisi adfuerit obligatio eum impediendi. Nam non sum causa *physica* illius effectus, ut per se patet; neque causa *moralis*, quia, si non adest obligatio illum effectum impediendi, nullus adest nexus inter meam omissionem et hunc effectum;

4) effectus malus *ex actione* sequens non potest agenti imputari ut voluntarius, si a) actio in se est honesta vel indifferens; b) ex actione aequae immediate sequitur effectus bonus; c) adest causa proportionate gravis permittendi effec-

tum malum. Nam si hae condiciones adsunt, actio in se non est inhonesta et finis intentus bonus, cum supponatur effectum malum non intendi, sed solum permitti; eum autem permittendi adest causa proportionate gravis. Requiritur autem, ut effectus bonus aequae immediate ex actione sequatur, i. e. non mediante effectu malo, secus fieret malum, ut eveniat bonum.

3. Inferes: Qui rei illicitae operam dat, reus est omnium malorum, quae inde consecutura saltem in confuso praevidet, etiamsi ea in se non intendat. Qui autem opus licitum suscipit, reus fieri potest malorum effectuum, si una ex conditionibus praedictis desit.

ARTICULUS II.

DE VOLUNTARIO ELICITO.

(S. Thom. 1, 2, q. 8—17.)

35. Explicata natura voluntarii in communi, iam de voluntario in specie agendum est, et primum quidem de voluntario *elicito*, dein de voluntario *imperato*.

Actus a voluntate eliciti vel versantur appetendo circa *finem* (bonum propter se appetitum) vel exsequendo circa *media* (bonum utile). Priores sunt: amor, intentio, gaudium (fruitio); posteriores: consensus, electio, imperium et usus.

1. *Amor* est primus actus voluntatis circa finem consistitque in quadam simplici complacentia voluntatis in bono proposito propter se amabili; ex amore oritur

2. *Intentio*, quae est libera voluntatis tendentia in bonum propter se amabile, *ut illud per media assequatur*. Desiderium latius patet quam intentio. Desiderium enim potest esse vel efficax vel inefficax. Desiderium inefficax est solum quaedam velleitas. Intentio vero est desiderium efficax. Praeterea desiderium potest versari immediate et absolute circa finem; intentio vero «fertur in finem mediante eo quod est ad finem» (S. Thom., In 2, dist. 38, q. 1, a. 5). Unde «intentio in ratione sua ordinem quandam unius ad alterum

importat» (ib. a. 3). *Bona intentio* ergo, de qua loquuntur magistri vitae spiritualis, est actus voluntatis, quo homo sibi finem aliquem honestum (v. g. gloriam Dei) suis actionibus assequendum proponit.

3. *Consensus* saepe dicitur de quolibet actu voluntatis acceptantis bonum ab intellectu propositum; sic v. g. dicitur peccatum consensu perfici; hic autem sumitur strictiore sensu pro voluntate eligendi media.

4. *Electio* est efficax volitio unius medii ad finem utilis prae aliis. Utilitas ad finem est obiectum formale, propter quod electio in medium fertur. Consensus et electio medii re non differunt, si unicum adest medium ad finem; secus possunt esse actus distincti.

5. *Imperium* est intimatio absolutae voluntatis alicui facta. Homo etiam sibi ipse per rationem, supposita electione, imperare potest.

Quaeritur hic 1): utrum imperium sit actus *rationis* an *voluntatis*. — Resp. cum S. Thom. 1, 2, q. 17, a. 1 esse formaliter actum *intellectus*, praesupponere autem actum voluntatis, a quo *totam suam efficaciam* habet. Formaliter enim imperium est *locutio*, qua nobis vel alteri intimamus seu denuntiamus voluntatem nostram. Locutio vero est actus intellectus.

Quaeritur 2): *quale* sit voluntatis in alias facultates imperium. — Resp. Distinguitur duplex imperium: *absolutum*, cui resisti nullo modo potest, et *non absolutum*, cui resisti aliquatenus potest. Illud a veteribus post Aristotelem *despoticum* vocatur, hoc *politicum* (S. Thom. 1 q. 81, a. 3 ad 2).

Imperium *absolutum* voluntas solum habet in vim motricem seu corporis membra. Reliquae facultates, ut experientia constat, non solum saepe voluntatis imperium anteverunt, sed etiam eidem aliquatenus resistunt nec ab actibus suis plane contineri possunt. Competit autem voluntati imperium *non absolutum* in facultates sibi subditas, et quidem:

a) in *intellectum*, ut experientia testatur. Nec obest, quod voluntas sit potentia *caeca* iuxta illud: nihil volitum, nisi praecognitum; inde enim solum sequitur non omnes actus intellectus a voluntate pendere atque hanc tamquam con-

dicionem praesupponere cognitionem, ut in actum prodire possit;

b) in *phantasiam* et *appetitum sensitivum*, sed quoad hunc fere solum *indirecte*, quatenus avertere potest, quae actibus appetitus ansam praebere solent, quamvis nec hoc perfecte semper efficere valeat.

6. *Usus* active spectatus est actus voluntatis, quo haec facultates sibi subiectas ad agendum applicat et electionem exsequitur; passive spectatus est motio harum facultatum, prout a voluntate in ordine ad finem procedit.

7. *Fruitio* (gaudium) denique est quies in bono obtento. Per fruitionem motus voluntatis in suum terminum absolvitur. «Mediis utimur, fine fruimur.» Fruitio in ordine executionis est inter actus voluntatis ultimus, in ordine intentionis vero primus.

ARTICULUS III.

DE PASSIONIBUS.

(*Arist.*, *Eth.* I, 2, c. 5. *S. Thom.* I, 2, q. 22—48; *De verit.* q. 26.)

36. *De passionum natura et subiecto.* *Pati* videtur generatim ex communi opinione duo significare: a) alterationem quandam organicam viventis, qua una forma abicitur et alia eius loco recipitur; b) tractionem aliquam ab extrinseco proveniente, qua subiectum ad aliquid quasi rapitur. Et quia utrumque elementum in omnibus et solis actibus appetitus sensitivi invenitur, omnes et soli actus appetitus sensitivi vocantur passionem. Passio ergo definiri potest: motus appetitus sensitivi. Unde subiectum passionum est solus appetitus sensitivus (*S. Thom.* I, 2, q. 22 sqq).

37. *De distinctione passionum.* Ex doctrina *S. Thomae* (I, q. 81, a. 2) appetitus sensitivus in duas dividitur distinctas potentias: appetitum *concupiscibilem* et appetitum *irascibilem*, quorum prior versatur circa bonum et malum *absolute spectatum*, posterior vero circa bonum et malum *sub ratione ardui*. Inde motus prioris appetitus vocantur passionem *concupiscibiles*, posterioris *irascibiles*.

38. *De passionibus concupiscibilibus.* Passiones concupiscibiles dividuntur ratione termini, circa quem versantur, in passionem, quae *bonum prosequuntur*, et eas, quae *malum aversantur*.

Bonum prosequendum potest spectari: a) abstrahendo ab eo utrum sit praesens an absens, b) ut absens, c) ut praesens. Et secundum hanc diversitatem sunt tres passionem concupiscibiles prosecutivae boni: *amor*, qui versatur circa bonum abstrahendo ab eius praesentia vel absentia; *desiderium* vel *concupiscentia*, quae versatur circa bonum absens; *gaudium* (delectatio), cuius obiectum est bonum praesens. His tribus passionibus correspondent tres aliae, quae malum fugiunt, videl.: *odium*, quod aversatur malum abstrahendo ab eius praesentia vel absentia; *horror* (fuga), qui versatur circa malum absens; *tristitia* (dolor), cuius obiectum est malum praesens. — Unde habemus tria paria passionum concupiscibilium, quae hoc schemate exhibentur:

<i>circa</i>	{	amor . . . sive praes. sive absens . . .	odium	} <i>circa</i> <i>malum.</i>
<i>bo-</i>	{	concupiscentia . . . absens	horror	
<i>num</i>	{	gaudium praesens	dolor	

39. *De passionibus irascibilibus.* Hae dividuntur:

a) ratione *termini* in eas, quae circa bonum arduum, et eas, quae circa malum arduum versantur;

b) ratione *modi*, quo circa terminum versantur, in eas, quae *accedunt* ad bonum vel malum, et eas, quae ab eo *recedunt*. Secundum hanc divisionem passionem irascibiles numerantur quinque: duae, scilicet spes et audacia, accedunt ad bonum et malum arduum; duae vero recedunt, scilicet desperatio et timor (metus); una denique versatur circa malum arduum praesens. Haec non habet passionem correspondentem, quia bonum praesens non habet rationem ardui. Exhibentur hoc schemate:

<i>circa</i>	{	spes accedendo	audacia	} <i>circa</i> <i>malum</i> <i>arduum.</i>
<i>bonum</i>	{	desperatio . . . recedendo . . .	timor	
<i>arduum</i>	{	circa malum praes.	ira	

Igitur ex doctrina *S. Thomae* undecim omnino numerantur passiones specie diversae (1, 2, q. 23, a. 4).

40. *De bonitate et malitia passionum.* Passiones secundum se et absolute spectatae neque bonae sunt neque malae, utpote de se rationis et libertatis expertes. Si vero considerantur, ut sunt sub imperio voluntatis et rationales per participationem, possunt esse vel bonae vel malae, prout dictamini rectae rationis conformantur vel non.

Passiones maximam in voluntatem vim exercent et ideo, sicut male ordinatae ad plurima vitia hominem perducunt, ita rectae rationi subiectae plurimum etiam iuvant ad omnem virtutem. Praeterea pugna, quam homini causant, valde eidem prodesse potest, quia eum ab otio et superbia praecavet et abundans est occasio meritorum.

ARTICULUS IV.

DE CAUSIS, QUAE VOLUNTARIUM ET LIBERUM IMPEDIUNT VEL MODIFICANT.

41. Voluntarium est, quod procedit a voluntate cum cognitione finis; hinc modificari vel impediri potest tum per defectum cognitionis (*ignorantiam*) tum per influxum passionum. Passiones autem influunt in voluntatem vel eam alliciendo ad bonum (*concupiscentia*) vel retrahendo a malo (*metu*). Denique quaerendum est, quomodo vis extrinsecus illata (*violentia*) se habeat ad voluntarium.

§ I. DE IGNORANTIA ET INADVERTENTIA.

(*Arist.*, Eth. 1. 3, c. 1. *S. Thom.* 1, 2, q. 6, a. 8.)

42. I. *Notio et divisio.*

Ignorantia est carentia cognitionis in subiecto capaci. Si quis habitualiter aliquid cognoscit, de eo tamen hic et nunc non cogitat, haec carentia cognitionis actualis vocatur inadvertentia (oblivio).

Ignorantia dividitur: 1. in *negativam*, *privativam*, *positivam*. — *Negativa* est carentia cognitionis non debitae

in subiecto capaci, v. g. ignorantia Philosophiae in agricola; *privativa* eadem dicitur, si respicit scientiam debitam; *positiva* est iudicium falsum seu error veritati contrarius;

2. in ignorantiam *iuris* et *facti*, prout versatur circa legis vel facti particularis existentiam;

3. in *vincibilem* et *invincibilem*, prout adhibita diligentia deponi potest vel secus. Invincibilis est vel *physice* invincibilis, si nullo modo vinci potest; vel *moraliter*, si adhibita morali diligentia, quam scl. viri prudentes in simili condicione adhibere solent, vinci nequeat.

Ignorantia *vincibilis* est vel *culpabilis* vel *inculpabilis*: culpabilis est, quando adest obligatio eam deponendi nec tamen deponitur; secus est inculpabilis. Quoad *effectus*, qui ex ignorantia sequuntur, re non distinguuntur ignorantia vincibilis et culpabilis. Nam in tantum nobis effectus ex ignorantia provenientes imputari possunt, in quantum eadem est culpabilis.

Ignorantia culpabilis potest esse vel *leviter* vel *graviter culpabilis*. Ignorantia *graviter culpabilis* triplex distinguitur: a) *simpliciter* talis, si in ea depellenda gravis neglegentia admissa fuit; quodsi haec neglegentia fuerit enormis seu valde turpis, habetur b) ignorantia *crassa* vel *supina*. Denique c) ignorantia *affectata* ea est, quam quis ex industria quaerit vel conservat.

Ignorantia affectata est voluntaria in se, ignorantia vero simpliciter talis et crassa est voluntaria in causa (indirecte);

4. ratione *operis cum ignorantia positi* in *antecedentem* et *concomitantem*. Antecedens dicitur, quando praecedit determinationem voluntatis et est efficax ratio, cur actio ponatur: ut si quis volens occidere feram occideret amicum. — *Concomitans* est, quae actionem quidem comitatur, sed in eam hic et nunc non influit: ut si quis manducaret carnes nesciens esse feriam VI^{am}, ita tamen dispositus, ut, etsi sciret, non abstereret a carnibus;

5. interdum ignorantia dividitur in *antecedentem* et *consequentem*, non respectu operis, sed respectu *voluntatis* seu subiecti operantis. Sed hoc sensu antecedens ab invincibili et consequens a vincibili vel voluntaria non differt.